

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФАКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Державний бюджет в умовах трансформації економіки України»

Студента 2 курсу 5 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування» спеціалізації Публічні фінанси

Ратушна Анна
Вікторівна

Науковий керівник
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів

Гусаревич Наталія
Володимирівна

Гарант освітньої програми
доктор економічних наук
кафедри фінансів

Чугунов Ігор
Якович професор

Київ 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	5
1.1 Економічна сутність бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни	5
1.2 Зарубіжний досвід формування бюджету в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою	13
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ	20
2.1 Оцінка формування дохідної частини державного бюджету	20
2.2 Планування та виконання видаткової частини державного бюджету	25
2.3 Дефіцит бюджету у системі фінансово-економічного регулювання	30
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	36
3.1. Розвиток програмно-цільового методу планування державного бюджету	36
3.2. Середньострокове бюджетне планування у системі фінансово-економічних відносин	41
Висновки	48
Список використаних джерел	51
Додатки	
54 ВСТУП	

Актуальність теми: Державний бюджет починає функціонувати майже з виникненням держави, адже для виконання державою своїх функцій необхідні відповідні кошти, які країна централізує за допомогою державного бюджету. Роль державного бюджету в умовах трансформації України зростає із інституційними перетвореннями, які зумовлені трансформацією вітчизняної економіки. В Україні в бюджетному механізмі зосереджуються одні із найгостріших проблем економічного і соціального життя держави. Питання економічного зростання та підвищення рівня життя населення потребують глибокого аналізу ролі держави в побудові якісного бюджетного механізму для ефективного виконання своїх функцій. Тому важливого значення набуває вивчення, розробка та впровадження системи удосконалення мобілізації доходів бюджету, формування збалансованого державного бюджету, визначення пріоритетних напрям вкладень коштів, підвищення результативності програмно-цільового методу планування видатків державного бюджету.

Серед наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері формування бюджету в умовах трансформації економіки можна назвати праці Ш. Бланкарта, А. Вагнера, А. Лаффера, В. Лебедева, В. Леонтьєва, А. Маршала, А. Пігу, Д. Рікардо, П. А. Сміта, Дж. Стігліца, Дж. Б'юкенена, Дж. Кейнса

Серед вітчизняних науковців вагомий внесок зробили: В. Гейця, І. Запатріної, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, Д. Полозенка, Г. П'ятаченка, В. Федосова, І. Чугунова, С Юрія та інші.

Метою дипломної роботи є дослідження особливостей формування, розвитку та пропозицій щодо удосконалення бюджету, а також розкриття теоретичних засад та методологічних положень формування бюджету в умовах трансформації економіки.

Відповідно до поставленої мети у роботі передбачено вирішити **такі теоретичні та практичні завдання :**

- розкрити економічну сутність бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни;
- узагальнити та систематизувати зарубіжний досвід формування бюджету в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- здійснити оцінку формування дохідної частини державного бюджету;
- проаналізувати особливості планування та виконання видаткової частини державного бюджету;
- оцінити рівень дефіцит бюджету у системі фінансово-економічного регулювання;
- узагальнити розвиток програмно-цільового методу планування державного бюджету;
- запропонувати шляхи та методи удосконалення середньострокове бюджетне планування у системі фінансово-економічних відносин.

Об'єктом дослідження є бюджет в умовах трансформації економіки України.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методологічні положення формування бюджету в умовах трансформації економіки України

Методи дослідження: сукупність методів наукового пізнання, комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: узагальнення, діалектичний, аналітичний, економіко-статистичні методи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад функціонування державного бюджету та розробленні пропозицій розвитку формування державного бюджету.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні рекомендацій щодо формування ефективної системи доходів і видатків бюджетів підвищення результативності бюджетного процесу, що сприятиме економічному зростанню, піднесенню добробуту населення.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Економічна сутність бюджету як інструменту соціально-економічного розвитку країни

Державний бюджет функціонує майже з виникненням держави. Він є невід’ємний атрибутом держави і одночасно її фундаментальним носієм. Адже найважливішим інструментом державного регулювання економічного процесів, вирішення соціальних, політичних, виробничих, екологічних завдань в умовах ринку виступає саме бюджетний механізм, який виконує специфічне призначення — задоволення потреб як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних структур у фінансових ресурсах.

Бюджет за своїм економічним змістом є складною та багатогранною категорією. А тому її економічний зміст не може бути визначений однозначно. У фінансовій теорії відсутня єдина думка відносно трактування визначення суті бюджету. І яскравим прикладом цього твердження є науковий доробок «Бюджет» французького економіста Рене Штурма, який в своїй праці відтворив еволюцію суджень на сутність бюджету. У табл.1.1 показано дефініції "бюджету", притаманні другій половині ХІХ ст.

Таблиця 1.1.

Характеристика тлумачення поняття «бюджет» [1]

Джерело	Визначення категорії «бюджет»
1	2
Жан Б. Сей	Рівновага між потребами і коштами держави

Продовження табл. 1.1

1	2
Кодекс Державної звітності 31 травня 1862 р.	Акт, який передбачає і розв'язує щорічні доходи та видатки держави чи інші повинності, що підпорядковуються законами тим самим правилам
Іванов В.М	Офіційний звіт про громадські доходи й видатки
Словник Літре	Щорічно обумовлена відомість державних доходів і витрат

Як бачимо, на той час панували доволі різні погляди щодо визначення сутності поняття «бюджет». Неодноразово бюджет ідентифікувався саме з державним розписом доходів і видатків. Наприклад, професор Л. Ходский дав наступне визначення бюджету: «Бюджетом називається розпис державних доходів та розходів на певний проміжок часу, який розглядається державними установами та затверджується державною владою» [2]. Хоча згідно тлумачного словника В. Даля, поняття «бюджет» розглядалося як кошторис, облік, розрахунок, розпис, рахунок витрат та приходу ... державний кошторис» [3].

Відповідно до Бюджетного кодексу України бюджет - план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [4].

Економічну природу бюджету відображають певні економічні відносини. Учасниками цих відносин є держава, суб'єкти господарювання всіх форм власності та населення:

1. держава має потребу у фінансових ресурсах для виконання своїх функцій;
2. суб'єкти господарювання всіх форм власності та напрямів діяльності як постачають грошові ресурси державі, так і можуть їх отримувати від неї залежно від місця і ролі в системі економічних відносин;
3. населення, яке може бути як платником податків (переважно особи працездатного віку), так і отримувачем грошових коштів (допомога дітям, матерям, інвалідам, пенсіонерам тощо).

Сутність бюджету насамперед реалізується через його функції. Основних, чітко структурованих функцій є дві — розподільна і контрольна. В економічній літературі називаються також і додаткові функції — економічної безпеки держави, забезпечення існування держави тощо.

Через розподільну функцію держава зосереджує у своїх руках усі джерела бюджетних надходжень, щоб потім використати їх з найбільшою ефективністю. Жодна з інших ланок фінансів не здійснює такого багатопрофільного перерозподілу як по вертикалі, так і по горизонталі економіки. Це перерозподіл між міністерствами, відомствами, напрямами між блоками галузей, територіальний розподіл.

Сфера дії розподільної функції досить значна. Це пояснюється тим, що в бюджетних відносинах беруть участь практично всі члени суспільства. Основою бюджетного розподілу є чистий дохід, який утворюється в суспільстві.

Сутність контрольної функції полягає в тому, що суспільство в особі специфічних державних або недержавних структур контролює і вирівнює

бюджетний розподіл. Виконання контрольної функції сприяє оптимальному рухові бюджетних ресурсів як в частині їх збирання, так і розподілення.

Функціонування бюджету здійснюється у взаємодії двох його особливих форм — доходів і видатків, кожна з яких має специфічне суспільне призначення.

За рахунок доходів формується фінансова база діяльності держави, а за рахунок видатків забезпечуються економічні та соціальні потреби всіх членів суспільства [5].

Основними складовими бюджету є доходи і видатки. Згідно з Бюджетним кодексом:

1. Доходи бюджету - усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).
2. Витрати бюджету - видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах,

Класифікацію

придбання цінних надходжень та витрат бюджету можна побачити на рис. 1.1.

Рис. 1. Класифікація складових бюджету*

Складено автором на основі джерела [6]

Доходи бюджету класифікуються за такими розділами:

1. податкові надходження;
2. неподаткові надходження;
3. доходи від операцій з капіталом;
4. трансферти.

Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні та місцеві податки і збори (обов'язкові платежі). Склад податкових надходжень до Державного бюджету України передбачений ст. 29 Бюджетного кодексу України (див. Додаток А).

До неподаткових надходжень належать доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності та інші неподаткові надходження. Склад неподаткових надходжень до державного бюджету визначено ст. 29 БКУ (див. Додаток Б).

Доходи від операцій з капіталом містять надходження від продажу основного капіталу, державних запасів товарів, землі, нематеріальних активів тощо.

Трансферти - кошти, одержані від органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі [6].

Формування доходів здійснюється за рахунок:

1. внутрішніх джерел - виробленого в країні національного доходу;
2. зовнішніх джерел - надходжень від міжнародного перерозподілу фінансових ресурсів.

Якщо цих доходів для покриття своїх витрат державі не вистачає, вона використовує національне багатство, а саме:

1. доходи від приватизації державної власності;
2. від продажу золотовалютного резерву та інших цінностей, які знаходяться в розпорядженні суспільства на певний період часу.

Видатки Державного бюджету регламентуються Бюджетним кодексом, Законом про Державний бюджет на поточний рік та іншими законодавчими та нормативними актами [7].

Бюджетний кодекс відокремив такі поняття, як "витрати бюджету" та "видатки бюджету".

Видатки бюджету - це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.

Витрати бюджету - включають видатки бюджету та кошти, що спрямовуються на погашення основної суми боргу.

Видатки бюджету класифікуються за:

- бюджетними програмами (програмна класифікація видатків бюджету);

- ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків бюджету);
- функціями, з виконанням яких пов'язані видатки бюджету (функціональна класифікація видатків бюджету)
- економічною характеристикою операцій, що здійснюються при їх проведенні (економічна класифікація видатків бюджету).

Програмна класифікація видатків бюджету використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Програмна класифікація видатків державного (місцевого) бюджету формується Міністерством фінансів України (місцевим фінансовим органом) за пропозиціями, поданими головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) у бюджетних запитах.

Відомча класифікація видатків бюджету містить перелік головних розпорядників бюджетних коштів для систематизації видатків бюджету за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів. На основі відомчої класифікації видатків бюджету Державне казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Функціональна класифікація видатків бюджету пов'язана із систематизацією функцій, що виконуються державою, Автономною Республікою Крим чи органами місцевого самоврядування. Видатки бюджету за функціональною класифікацією спрямовуються на фінансування економічної діяльності держави, соціально-культурної сфери, житлово-комунального господарства, державного управління та місцевого самоврядування, національної безпеки країни тощо.

За економічною класифікацією видатків бюджету видатки бюджету поділяються на поточні та капітальні.

До поточних видатків слід віднести видатки на утримання мережі підприємств, установ, організацій виробничої та соціальної інфраструктури, пов'язані з оплатою праці працівників бюджетних установ, нарахуваннями на заробітну плату, придбанням предметів постачання та матеріалів, оплатою комунальних послуг та енергоносіїв тощо.

Капітальні видатки бюджету - це видатки, пов'язані з фінансуванням інноваційно-інвестиційної діяльності (видатки на придбання основного капіталу, капітальне будівництво, капітальний ремонт, створення державних запасів і резервів, фінансування структурної перебудови економіки й інші витрати, пов'язані з розширенням відтворенням).

Бюджет може складатися із загального та спеціального фондів. Розподіл бюджету на загальний та спеціальний фонди, їх складові частини визначаються виключно Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України.

Створення позабюджетних фондів органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та іншими бюджетними установами не допускається.

Крім того, відповідно до українського законодавства, в бюджеті може створюватися резервний фонд.

Резервний фонд бюджету формується для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Рішення про виділення коштів з резервного фонду бюджету та порядок їх використання ухвалюється Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами місцевого самоврядування.

Резервний фонд бюджету не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету.

У Державному бюджеті України резервний фонд передбачається обов'язково. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду місцевого бюджету ухвалює Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада.

Для аналізу та прогнозування економічного і соціального розвитку держави складається зведений бюджет, який є сукупністю показників бюджетів всіх рівнів. Зведений бюджет України охоплює показники Державного бюджету України, зведеного бюджету Автономної Республіки Крим та зведених бюджетів областей.

Стан бюджету визначається шляхом зіставлення його дохідної і видаткової частин під час формування та виконання бюджету. Розрізняють три стани бюджету:

- баланс бюджету (рівновага доходів і видатків бюджету);
- бюджетний профіцит (перевищення доходів над видатками бюджету);
- бюджетний дефіцит (перевищення видатків над постійними доходами бюджету).

Збалансований бюджет - це такий бюджет, доходних джерел якого достатньо для фінансування повноважень державних та місцевих органів влади. Такий стан вважається оптимальним, а його досягнення - найважливішим завданням бюджетного планування.

Бюджетний профіцит - показник, який свідчить про перевищення доходів над видатками (з урахуванням різниці між поверненням кредитів до бюджету та наданням кредитів з бюджету). Проте, відповідно до Бюджетного кодексу

України, бюджетний профіцит утворюється не просто в результаті надлишку доходів над видатками, а затверджується з метою погашення боргу, забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів та придбання цінних паперів.

Бюджетний дефіцит вказує на перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету). Наявність бюджетного дефіциту свідчить, що у плановому бюджетному році до бюджету включені такі видатки держави, які не мають грошового забезпечення.

Ряд вітчизняних та зарубіжних учених вважають, що бюджет не може бути незбалансованим: дефіцит не є ознакою незбалансованості бюджету, а показує співвідношення між податковими та позиковими фінансами. Європейський Союз визнає бюджет збалансованим за умов, якщо обсяг дефіциту не перевищує 3% валового внутрішнього продукту (ВВП) [6].

1.2. Зарубіжний досвід формування бюджету в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

В сучасних умовах державний бюджет є складовою фінансового забезпечення економічного зростання і функціонування будь-якої держави. Розвиненні зарубіжні країни пройшли значний шлях до розвитку дієвих бюджетних механізмів, завдяки чому кожна країна має свою схему бюджетних відносин. Зарубіжні країни мають і свої національні особливості державного бюджету відповідно до економічного потенціалу країни, масштабності та нагальності завдань, які покладені на державу та інших факторів.

У фінансовій системі будь-якої держави центральне місце посідає бюджетна система, яка ґрунтується на економічних і юридичних нормах, і організаційно залежить від форми державного устрою. Так, для федеративних

країн (наприклад, США, Німеччина, Російська Федерація, Канада, Швейцарія) характерною є трирівнева бюджетна система (федеральний бюджет, бюджети суб'єктів федерації (штатів, регіональні тощо), місцеві бюджети), а бюджетна система в унітарних країнах (наприклад, Великобританія, Італія, Франція, Україна, Японія) представлена двома рівнями (державний і місцеві бюджети). У федеративних державах види місцевих бюджетів визначаються, як правило, в законодавстві окремих суб'єктів федерації, а в унітарних – на загальнодержавному рівні. Існують країни, місцеві бюджети яких мають свої особливості. Зокрема, у різних державах початок бюджетного року визначено по-різному (табл. 1.2). Так, у Франції, Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії він збігається із календарним роком. У Великобританії, Японії, Канаді – бюджетний рік починається з 1 квітня і закінчується 31 березня, у Швеції, Норвегії – з 1 липня по 30 червня. У США – з 1 жовтня по 30 вересня. На це звичайно є історичні причини, традиції, пов'язані з термінами скликання сесій законодавчих органів. У федеративних державах бюджетний рік у суб'єктів федерації може не збігатись з федеральним бюджетом. У США, наприклад, багато штатів мають інший початок бюджетного року [8].

Табл. 1.2

Процес підготовки і затвердження бюджету різних країнах [8]

Країна	Положення про бюджетний період і багаторічне планування	Загальні обмеження	бюджетні
1	2	3	

1	2	3
США	Бюджетний рік триває з 1 жовтня по 30 вересня. Вимагається здійснення багаторічного планування – на бюджетний рік плюс чотири наступні роки.	Встановлюється контрольний показник скорочення бюджетного дефіциту
Великобританія	Бюджетний рік триває з 1 квітня до 31 березня. Багаторічне планування не є обов'язковим. Разом із річним бюджетом готуються і подаються до парламенту перспективні оцінки на три наступні роки.	Поточний середньостроковий план повинен підтримувати величину дефіциту в межах, передбачених складеними на три роки перспективними оцінками.
Німеччина	Бюджетний і календарний роки збігаються. Обов'язковим є багаторічне планування (5 років), але без затвердження парламентом. Ці перспективні оцінки готуються і подаються до парламенту разом із щорічним бюджетом.	Бюджетна політика, погоджена у Раді фінансового планування, може встановлювати граничні розміри бюджету, а поточні контрольні показники – з Маастрихтською угодою

У багатьох країнах із розвинутою економікою розвиток державного управління у сфері надання суспільних, державних послуг, спрямованих на кінцевий результат, є чітко визначеною тенденцією протягом останніх років. Програмно-цільовий метод бюджетування, який забезпечує зв'язок між використаними ресурсами та отриманими результатами від їх використання, регулює розподіл бюджетних коштів між програмами на основі вимірюваних результатів, сприяє більшій ефективності та прозорості, в тому числі посилення відповідальності і підзвітності за витрачання коштів. Мета програмно-цільового методу бюджетування полягає, в першу чергу, в забезпеченні використання

державних коштів протягом заданого періоду для надання державою конкретних послуг [9].

Вперше програмне фінансування було запроваджено у середині двадцятого століття у Сполучних Штатах Америки, зокрема за ініціативою департаменту оборони започатковано програмно-цільовий метод бюджетування, після чого було задекларовано впровадження такої практики в усіх підрозділах державного управління. У бюджетному процесі цієї країни бюджетування, орієнтоване на результат, має достатню історію. Тридцять років зусиль щодо здійснення бюджетних нововведень при удосконаленні управління програмами і прийнятті бюджетних рішень не завдали значного впливу на покращання якості бюджетного процесу. Лише із прийняттям на початку 90-х років минулого століття Закону "Про оцінку результатів діяльності державних установ" та інших законодавчих актів у сфері державного управління було сформовано загальну систему державного управління за результатом, яку підтримав Конгрес. Відмінність цих ініціатив від попередніх реформ полягала в тому, що вони були систематизовані у прийнятому законі; цим законом встановлено базові засади управління, орієнтованого на результат у виконавчих органах державної влади. Сутність їх звелась до таких головних вимог: визначення стратегічних цілей на рівні діяльності міністерств; встановлення тактичних, річних цілей; звітування перед Конгресом щодо результатів досягнення визначених цілей [10].

У Франції поетапно вводиться в дію законодавство, яке регулює бюджетний процес в країні, визначається структура нової системи бухгалтерського обліку: реалізуються його окремі положення; визначають цілі і програми та структура нової системи бухгалтерського обліку; відбувається повне запровадження цього закону. Введення в дію закону вимагає змін в бюджетній політиці, сформованій у контексті бюджетної системи, заснованої на бюджетному контролі, результативності і відповідальності керівників;

удосконалення системи державного фінансового контролю, запровадження показників результативності використання бюджетних коштів, посилення відповідальності керівників бюджетних установ. Бюджетне реформування виступає вагомим інструментом реформування державного управління як на загальнодержавному, так і на територіальному рівнях. Законодавчо визначено стандарти представлення бюджету та ведення бухгалтерського обліку для всіх організацій бюджетного сектору, які передбачають збалансованість бюджету, щорічність складання, загальність, поділ поточного та капітального бюджетів. З метою забезпечення дієвого контролю з боку держави та суспільства регіональні та муніципальні органи влади повинні слідувати законодавчо визначеним стандартам формування бюджету, забезпечувати оприлюднення різних документів, що характеризують їх діяльність.

У Великобританії рівень централізація державних фінансів є одним із самих високих у світі. Більш ніж дві третини податків акумулюються в державному бюджеті. Фінансові державні ресурси перерозподіляються між місцевими органами влади через виділення цільових грантів, дотацій, субсидій, з врахуванням національних пріоритетів при формуванні бюджетів та планів розвитку, що надає можливість державі проводити єдину фінансово-економічну політику. Пріоритети державної, регіональної політики є орієнтирами для спрямування бюджетних видатків, які мають безпосередній зв'язок із функціями, програмами, послугами, видами діяльності та їх результатами. Програмний метод планування є основним, планування здійснюється через співставлення пріоритетів та очікуваних результатів; при плануванні та здійсненні контролюючих заходів урядом вважається за необхідне дотримання певних правил, наприклад, позики здійснюються лише з метою інвестицій, не допускається фінансування поточних видатків за рахунок позик; відношення суми державного боргу до внутрішнього валового продукту повинно

утримуватися на сталому доцільному рівні; у планах видатків невикористані залишки коштів одного бюджетного періоду дозволяється переносити на інший бюджетний період [11].

Активне використання дефіциту бюджету як інструменту економічного зростання шляхом зниження рівня податкового навантаження та збереження значень показника державних видатків у валовому внутрішньому продукті має місце у Франції, Великій Британії, Німеччині, Сполучених Штатах Америки, Японії. Реалізація зазначеного спрямована на стимулювання рівня зайнятості, сукупного попиту та пропозиції, структурних зрушень економіки, збільшення її високотехнологічної складової, проведення ефективної соціальної політики з урахуванням циклічності економічного розвитку та показників боргової стійкості. Основними напрямками вдосконалення бюджетної політики у сфері використання дефіциту бюджету на середньострокову перспективу є забезпечення збалансованості бюджету у ході економічного циклу, зменшення питомої ваги державного боргу у валовому внутрішньому продукті, підвищення якості середньострокового бюджетного планування, посилення дієвості бюджетних механізмів [9].

Політика у сфері бюджету в країнах ЄС нині знаходиться у стані трансформації - пошуку нових, більш дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах скорочення відповідних витрат, необхідності реформування систем оподаткування, трудового та пенсійного законодавства, соціального захисту, медичного забезпечення, Бюджетна політика має двоступінчасту структуру: загальна європейська бюджетна політика, від якої залежить планування як загального бюджету ЄС так і національні бюджети країн.

Однією з вагомих ознак кожної країни є фінансова система та здатність проведення відповідними державними інститутами соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб та інтересів суспільства. Фінансова

політика як складова економічної розвитку є дієвим інструментом регулювання соціальних та економічних процесів. Вітчизняний та зарубіжний досвід становлення системи державного фінансово-економічного регулювання свідчить, що найбільш важливими завданнями в процесі розробки та реалізації фінансової політики є підвищення якісного рівня життя населення, удосконалення системи державних фінансів, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, у тому числі шляхом покращання рівня інвестиційної привабливості країни та її адміністративно-територіальних одиниць, здійснення структурних змін в економіці, що спрямовано на підвищення темпів економічного зростання держави.

Так пріоритетом бюджетної політики Угорщини на сучасному етапі розвитку є формування та виконання державного бюджету із дефіцитом на рівні 2,5 відсотка ВВП. Також запропоновано план заходів щодо збільшення обсягу доходної частини бюджету, у тому числі підвищення ставок ПДВ та акцизного збору з метою створення первинного бюджетного профіциту. Слід відзначити, що досягти цільових фінансових показників буде доволі складно враховуючи можливі ризики поновлення економічної рецесії. Доцільним є формування ключових бюджетних показників на основі песимістичного прогнозу економічного розвитку. Пріоритетними є заходи бюджетного регулювання на довгострокову перспективу, у тому числі підвищення ефективності бюджетних видатків шляхом реструктуризації державних транспортних підприємств, оптимізації зайнятості в органах державної влади та місцевого самоврядування, підвищенням рівня якості контролю за наданням соціальної допомоги. Важливим є оптимізація оподаткування у сфері роздрібною торгівлі, телекомунікації та енергетичного сектору [12].

Республіка Польща характеризується незначним ступенем втручання держави в економіку, високим рівнем розвитку ринкових механізмів у

фінансових відносинах, що пояснює переваження приватних фінансів. Як особливість структури бюджету можна відокремити динаміку зростання питомої ваги неподаткових надходжень, що пов'язано зі збільшенням доходів від приватизації [13].

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка формування доходної частини державного бюджету

Бюджетна політика у сфері формування доходної частини бюджету є дієвим інструментом регулювання соціально-економічних процесів. Доходи бюджету мають визначатися як економічна, правова та матеріальна категорії, а також з позицій соціального та історичного аспектів. Здатність доходів бюджету як важливого інструменту бюджетної політики впливати на соціально-економічні процеси в країні забезпечується передусім рівнем розвитку економіки. На дієвість бюджетного механізму суттєво впливає структура доходів бюджету, яка відіграє вагомий роль у досягненні суспільного розвитку.

Особливості формування доходів бюджету у системі фінансово-економічного регулювання виявляються у їх складі та структурі, ефективність їх прогнозування визначає рівень результативності здійснення органами державної влади та місцевого самоврядування покладених на них функцій [14].

В Україні основний склад доходів Державного бюджету визначається Бюджетним кодексом та Законом України про Державний бюджет на відповідний рік, який затверджується Верховною Радою України. Починаючи з 2000 р. Державний бюджет включає дві складові: загальний фонд та спеціальний фонд. Такий поділ Державного бюджету має на меті забезпечення прозорості та

реальності системи оцінки усіх джерел доходів і визначення пріоритетів фінансування витрат [15].

Доходи бюджету формують фінансові можливості держави, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища. Тому для визначення шляхів раціонального використання дохідної частини бюджету проведемо аналіз його доходів. На рис.

2.1 відображено динаміку доходів Державного бюджету

України протягом 2015-2020 рр.

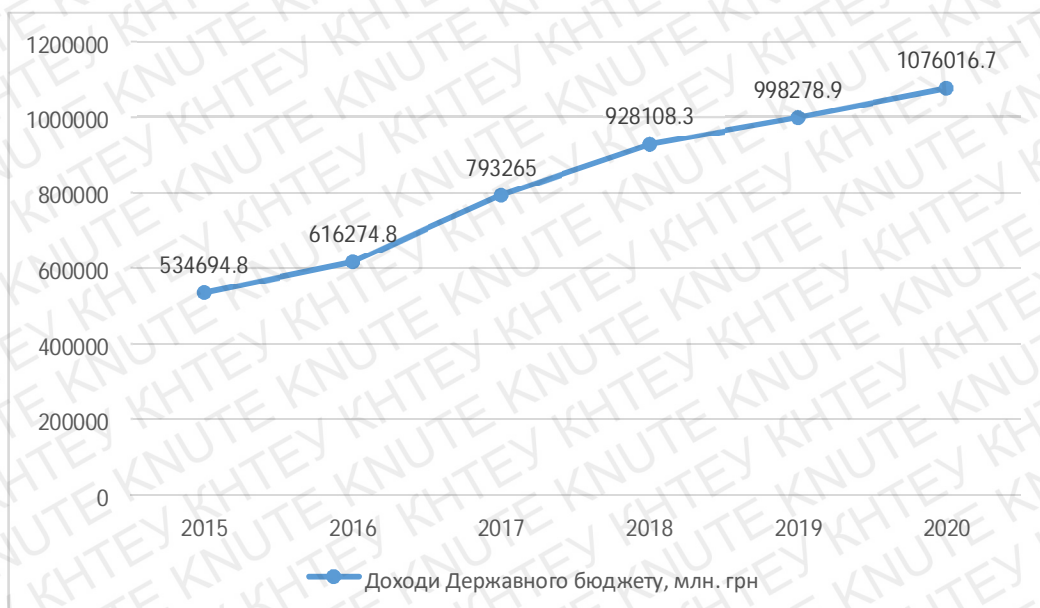

Рис. 2.1 Динаміка доходів Державного бюджету України у 2015-2020 рр, млн. грн [23]

Протягом аналізованого періоду спостерігається позитивна тенденція збільшення доходів до Державного бюджету України. Доходи 2020 року збільшились на 77737,8 млн. грн. порівняно із попереднім 2019 роком, а порівняно із 2015 р. доходи бюджету зросли на 541321,9 млн. грн. Наведені статистичні дані свідчать про позитивну динаміку зростання надходжень до бюджету, які вказують на гарну результативність управління бюджетними коштами.

Залежно від конституційного устрою держави може мати кілька рівнів доходів бюджету — від загальнодержавного до нижчих адміністративнотериторіальних угруповань. Україна, згідно з Конституцією, є унітарною державою, і тому доходи бюджету мають два рівні — державний та місцеві [5], динаміку яких проаналізовано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів бюджету України у 2015-2020 рр., млн. грн. [23]

Показник	Роки						Абсолютне відхилення у 2020 р. порівняно з 2015 р.	Темп приросту у 2020 р. порівняно з 2014 р., %
	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
Державний бюджет	534694,8	616274,8	793265	928108,3	998278,9	1076016,7	541321,9	101,24
Місцеві бюджети	117336,20	166473,70	223523,30	256169,80	291500,90	300644,90	183308,70	156,23
Зведений бюджет	652031,00	782748,5	1016788,3	1184278,1	1289779,8	1376661,6	724630,60	211,13

Аналізуючи динаміку доходів бюджету наведену в табл. 2.1 можна побачити, що доходи місцевого та зведеного бюджету, як і державного бюджету показують гарну тенденцію зростання надходжень до бюджетів. Доходи місцевих бюджетів у 2020 році зросли на 183 308,70 млн. грн. або на 156,23 % порівняно із 2015 р. А до доходи зведеного бюджету збільшились на 724 630, 60 млн. грн або на 211,13% у 2020 році порівняно із 2015 р.

Варто відзначити, що зростаючі з кожним роком показники надходжень до бюджету свідчить про те, що протягом аналізованого періоду вдалося в повному обсязі мобілізувати податки, збори та інші обов'язкові платежі, а також розподілити їх між рівнями бюджетної системи відповідно до бюджетного законодавства.

Завдяки наведеним статистичним даним динаміки доходів до бюджету України протягом 5 років спостерігається загальна тенденція до виконання показників доходів бюджету. Зауважимо що, на нашу думку, особливості формування доходів бюджету у системі фінансово-економічного регулювання найкраще виявляються у їх складі та структурі, які проаналізовано в табл. 2.2 та Додатку А.

Таблиця 2.2

Структура доходів Державного бюджету України протягом 2015-2020 рр., % [23]

Показник	Роки						Абсолютне відхилення у 2020 р. порівняно з 2015 р., %
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Податкові надходження	76,57	81,76	79,06	81,22	80,12	79,10	2,53
Не податкові надходження	22,44	16,82	16,19	17,74	18,70	19,79	-2,65
Доходи від операцій з капіталом	0,03	0,03	0,04	0,07	0,02	0,01	-0,02
Офіційні трансферти	0,59	0,68	0,75	0,79	0,87	0,99	0,40
Цільові фонди	0,03	0,05	3,76	0,02	0,18	0,02	-0,01
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	0,34	0,67	0,20	0,16	0,11	0,10	-0,24
Всього доходів	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	-

Завдяки табл. 2.2 можна побачити, що структура доходів Державного бюджету протягом останніх 5 років є відносно сталою. Зокрема, частка податкових надходжень протягом аналізованого періоду складає ? доходів бюджету та перебуває в межах 76,57-81,76%, а в 2020 році податкових надходжень збільшилось на 2,53% порівняно із 2015 роком. Інші статті також не мають значних коливань в цей період, зокрема частка не податкових надходжень

перебуває в межах 16,19-22,44%, доходів від операцій з капіталом в межах 0,01-0,07, офіційних трансфертів – 0,59-0,99%, цільових фондів – 0,023,76, коштів від закордонних організацій -0,10-0,34%.

Як бачимо, основним видом доходів бюджету є податки, які відіграють провідну роль у системі бюджетно-податкового регулювання і їх значення посилюється в умовах трансформації економіки, адже динаміка податкових надходжень пов'язана із реалізацією стимулюючої фінансово-економічної політики, розвитком економіки країни та підвищенням її інвестиційного

рейтингу.

Рис. 2.2 Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету у 2015-2020 рр. [23]

Згідно рис. 2.2 можемо побачити, що серед податкових надходжень до бюджету провідне місце займає група внутрішніх податків на товари та послуги, а саме податок на додану вартість, який протягом аналізованого періоду є найбільш стабільним джерелом наповнення бюджету. Частка внутрішніх податків на товари та послуги протягом 5 років коливається в межах від 45,1853,23%, досягаючи найбільший результатів в 2017 (422274,1 млн грн або 52,23%) та 2018 роках (493360,6 млн. грн або 53,16%). Вагоме місце в частині податкових доходів бюджету займають податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості. Їх значення протягом аналізованого періоду коливаються в межах 14,93-21,74%, а дохід збільшився на 146 138 млн грн. або на 6,07% в 2020 році порівняно із 2015 роком. В цю групу податків входять податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток підприємств. Збільшення податкових надходжень цієї групи свідчить про стабілізацію фінансової політики, зростання доходів громадян.

В цілому, згідно проведених аналітичних досліджень можемо сказати, що податкові надходження є основним джерелом наповнення доходів бюджету. Доходи бюджету, зокрема податкові та неподаткові, виконують свою головну фіскальну функцію, а також забезпечують раціональний перерозподіл ВВП, виступають значимим інструментом державного регулювання економічного зростання [17].

2.2. Планування та виконання видаткової частини державного бюджету

Бюджетні видатки є важливим інструментом впливу на розвиток економіки і соціальної сфери, оскільки за їх допомогою держава може змінювати структуру виробництва, впливати на результати діяльності економічних суб'єктів, здійснювати соціальні перетворення.

Видатки бюджету за своєю економічною сутністю є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для зростання суспільного добробуту [18].

Дієвість планування видатків бюджету, як одна із важливих складових системи управління бюджетом, має суттєве значення в питаннях забезпечення стабільності фінансової системи країни, стійкого економічного зростання. У системі головного розпорядника бюджетних коштів на стадії планування видатків дозволить підвищити рівень ефективності бюджетних програм підготовка стратегічних планів їх діяльності, оптимальна структура бюджетних програм у межах граничних сум середньострокового бюджету, деталізація завдань та напрямів бюджетних видатків з розмежуванням на видатки споживання та видатки розвитку, встановлення чіткого взаємозв'язку між запланованими обсягами коштів бюджету і очікуваними результатами [14]. На рис. 2.3 відображено динаміку видатків Державного бюджету протягом 2015-2020 рр.

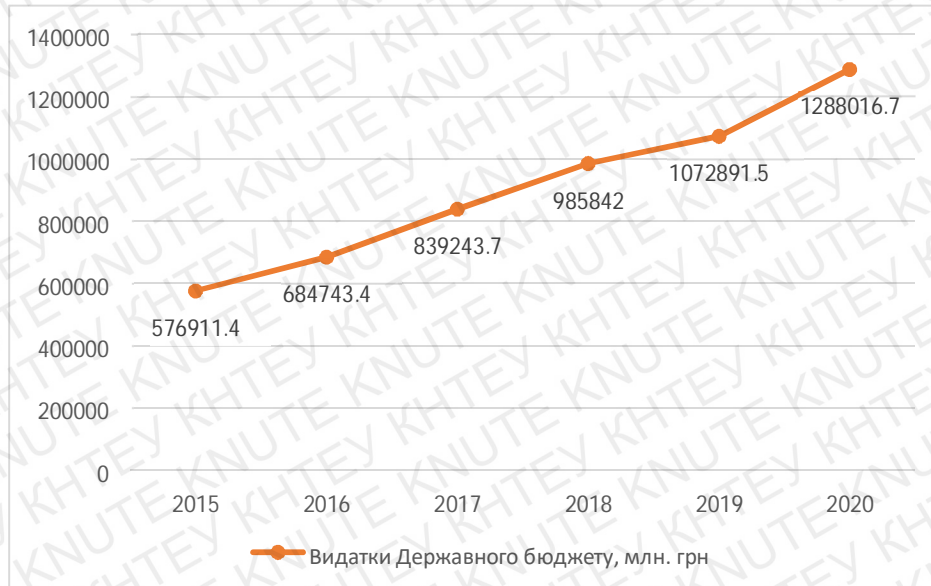

Рис. 2.3 Динаміка видатків Державного бюджету України у 2015-2020 рр., млн. грн. [23]

Згідно графіка ми можемо побачити, що протягом аналізованого періоду видатки бюджету з кожним роком поступово зростають. В 2020 році видатки збільшились на 711105,3 млн. грн порівняно із 2015 роком та на 215125,2 млн. грн. порівняно із попереднім 2019 роком. Завдяки аналізу динаміки доходів бюджету в попередньому розділі та рис. 3.1 можемо зробити висновок, що протягом 5 років в Україні є загальна тенденція як до зростання надходжень до бюджету, так і до зростання видатків бюджету.

Розглянемо структуру видатків протягом 2015-2020 рр. в розрізі функціональної класифікації на рис. 2.4. Завдяки гістограмі можемо побачити, що найбільшу частку протягом аналізованого періоду в загальній сумі видатків займають міжбюджетні трансферти, частка яких коливалась в межах 24,2630,16% з 2015-2019 років, і в 2020 році частка міжбюджетних трансфертів різко знизилась до 12,44% , поступившись першою позицією в структурі видатків на видатки для соціального захисту та забезпечення, які в 2020 році збільшились на 4,68% порівняно із попереднім роком. Стрімко в 2020 році збільшились і видатки на охорону здоров'я, порівняно із 2019 роком, частка видатків зросла на 6,10%. Це

явище в основному пов'язано із непередбаченим збільшення витратків для заходів щодо запобігання виникнення та поширення, локалізації та ліквідації спалахів, епідемій та пандемій COVID-19, зокрема на закупівлю товарів, робіт і послуг, необхідних для здійснення зазначених заходів, включаючи закупівлю медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, надання грошової допомоги громадянам, зокрема особам похилого віку, у зв'язку із негативними наслідками поширення на території України COVID-19 тощо.

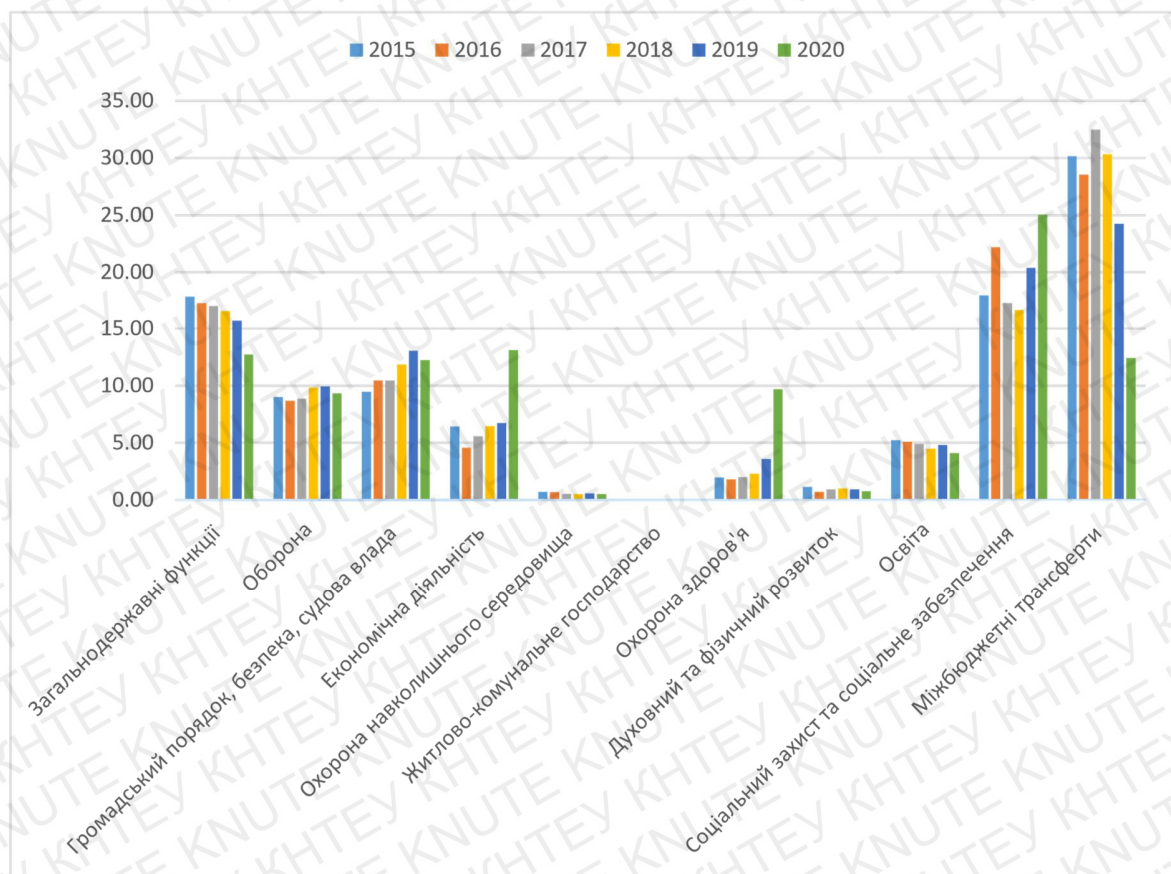

Рис. 2.4 Структура витратків бюджету за функціональною класифікацією протягом 2015-2020 рр., % [23]

Варто відзначити, що для забезпечення належного соціального захисту кожного громадянина України у 2020 році здійснено поетапне підвищення розмірів прожиткового мінімуму з 01 липня та з 01 грудня. Порівняно з 2019 роком розміри прожиткового мінімуму на одну особу зросли грудень до грудня

попереднього року на 8 відсотків до 2 189 гривень. У 2020 році на забезпечення виплати допомоги на дітей фізичним особам — підприємцям, які обрали спрощену систему оподаткування й належать до першої та другої груп платників єдиного податку, за рахунок коштів, які виділені із Фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками, спрямовано 1,3 млрд гривень [19].

Протягом аналізованого періоду видатків, згідно рис. 2.4, можна також відзначити те, що у 2020 році було суттєве збільшено видатків на економічну діяльність. Зокрема, на 6,37% або на 96523,9 млн. грн. Проте, показник видатків на економічну діяльність є ще досить низькими, порівняно із видатками на соціальне забезпечення, що негативно впливає на процес економічного розвитку, адже соціальні видатки є досить великими для нашого рівня економічного розвитку. Уряд має більше приділяти уваги видаткам економічної діяльності, адже саме від цієї сфери залежить фінансування всіх інших функціональних розділів видатків бюджету. Інші статті видатків протягом 2015-2020 рр. є досить сталими, зокрема частка видатків на загальнодержавні функції коливається в межах 17,87-12,72%, на оборону коливається в межах 9,94-8,67%, частка видатків на громадський порядок, безпека, судова влада в межах 9,47-12,24%, частка видатків на охорону навколишнього середовища в межах 0,520,70%.

Стадія виконання Державного бюджету за видатками є найважливішим етапом бюджетного процесу, оскільки стан виконання бюджету:

1. засвідчує досягнення запланованих результатів та завдань, відповідно до напрямів бюджетної політики;
2. дає змогу визначити реальність запланованих та прогнозованих показників економічного та соціального розвитку країни;

3. дозволяє визначити точність запланованих доходів та видатків бюджету, виявити резерви фінансових ресурсів та пріоритетні напрями їх спрямування;
4. дозволяє визначити потребу в коштах, незапланованих або непередбачених в бюджеті, уникнути накопичення необґрунтованих боргів;
5. дає можливість проконтролювати прийняття зобов'язань і уникнути незапланованого дефіциту бюджету [7].

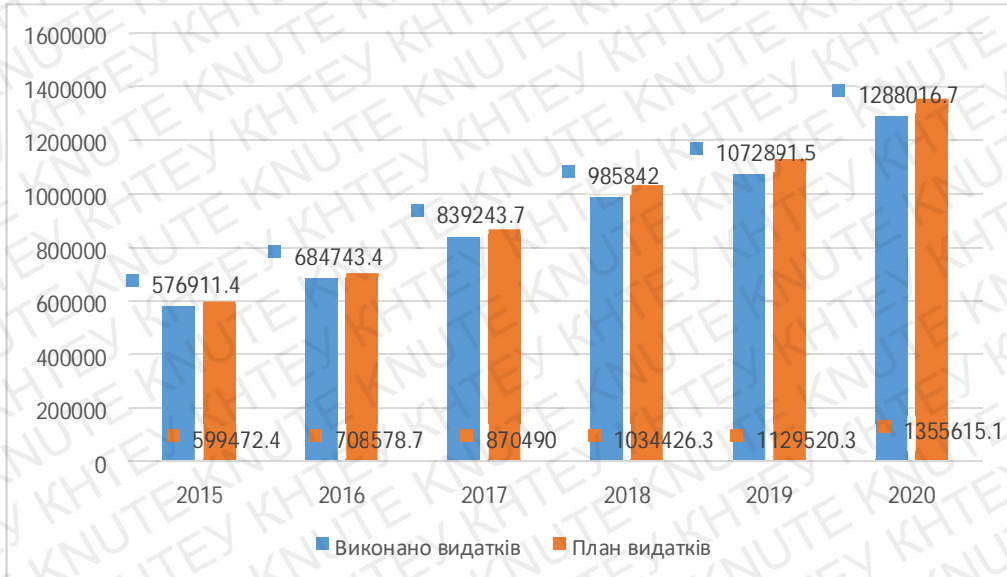
На рис. 2.5 можемо проаналізувати показники плану виконання та фактичних видатків за функціональною класифікацією протягом останніх 5 років. Як бачимо на гістограмі видатки бюджету здійснювались в межах запланованих показників, що говорить про те, що бюджетні програми розроблені на якісних прогнозних розрахунках, а середньострокове бюджетне планування має позитивний вплив на реалізацію бюджетної політики.

Рис 2.5 Динаміка виконання видатків Державного бюджету за функціональною класифікацією протягом 2015-2020 рр. [23]

До того ж, можемо ознайомитись із динамікою виконання плану видатків за функціональною класифікацією в розрізі розділів видатків бюджету протягом

2015- 2020

пр. в

Додатку Б.

Підсумовуючи, можна зазначити, що протягом проаналізованого періоду спрямування видатків Державного бюджету було орієнтовано на соціальні статті видатків, тобто на забезпечення виконання основних соціальних зобов'язань держави.

2.3. Дефіцит бюджету у системі фінансово-економічного регулювання

У процесі прийняття й виконання державного бюджету вирішальне значення має збалансованість доходів і видатків. Сьогодні перевищення видаткової частини бюджету над дохідною характерно для більшості країн, в тому числі і для України, що ми можемо спостерігати на рис. 2.6.

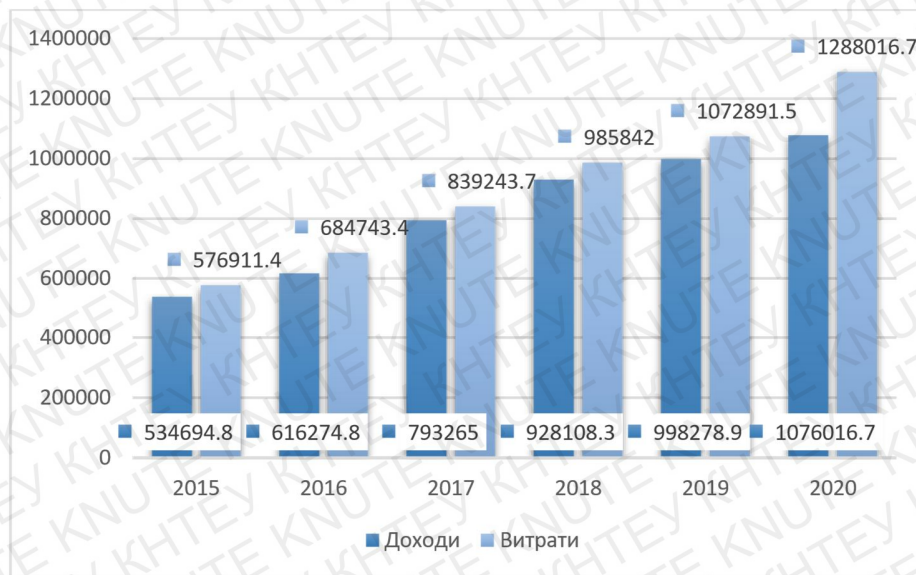

Рис. 2.6 Динаміка витрат та доходів до Державного бюджету України протягом 2015-2020 рр., млн. грн [23]

Перевищенням видатків бюджету над доходами призводить до дефіциту бюджету. В умовах ринкової економіки, як стверджують сучасні західні фінансові теорії, дефіцит може бути корисним у випадку, коли у разі спаду виробництва держава витрачає більше грошей, ніж отримує: він забезпечує збільшення попиту, в тому числі купівельної спроможності населення. Споживачі починають більше купувати, підприємці – більше продавати.

Унаслідок цього зростають обсяги виробництва і скорочується безробіття [30].

Проте в період піднесення економіки держава не може дозволити собі дефіцит бюджету, оскільки він стимулюватиме інфляцію. Отже, бюджет, в якому збалансовані доходи та видатки, потрібен не щорічно, а для певного періоду, тобто протягом економічного циклу. В окремі роки з метою стимулювання ділової активності держава може допускати дефіцит бюджету.

Американський вчений Дж. Б'юкенен вважає, що бюджетні дефіцити внутрішньо притаманні демократичним суспільствам, тобто бюджетний дефіцит в умовах демократії – неминучий. Це пов'язано з тим, що демократичне

суспільство значну увагу приділяє забезпеченню соціальних пілг для більшості громадян, на що ніколи не вистачає бюджету. Крім того, при представницькій владі у демократичному суспільстві парламенти завжди приймають популістські рішення (особливо – перед наступними виборами) [31].

Дефіцит бюджету може бути обумовлений застосуванням інструментів фінансового регулювання економічних процесів та відображати пріоритети фінансової політики щодо здійснення державних вкладень в розвиток різних галузей економіки з метою досягнення прогресивних зрушень в структурі суспільного виробництва. Проте, на даний час, дефіцит бюджету переважно відображає кризові явища в економіці, погіршення показників фінансовогосподарської діяльності суб'єктів господарювання, порушення економічних зв'язків, неефективність бюджетної та податкової політики, що передбачає підвищення дієвості та результативності заходів щодо стабілізації економіки, реформування системи державних фінансів, коригування бюджетно-податкової політики [20].

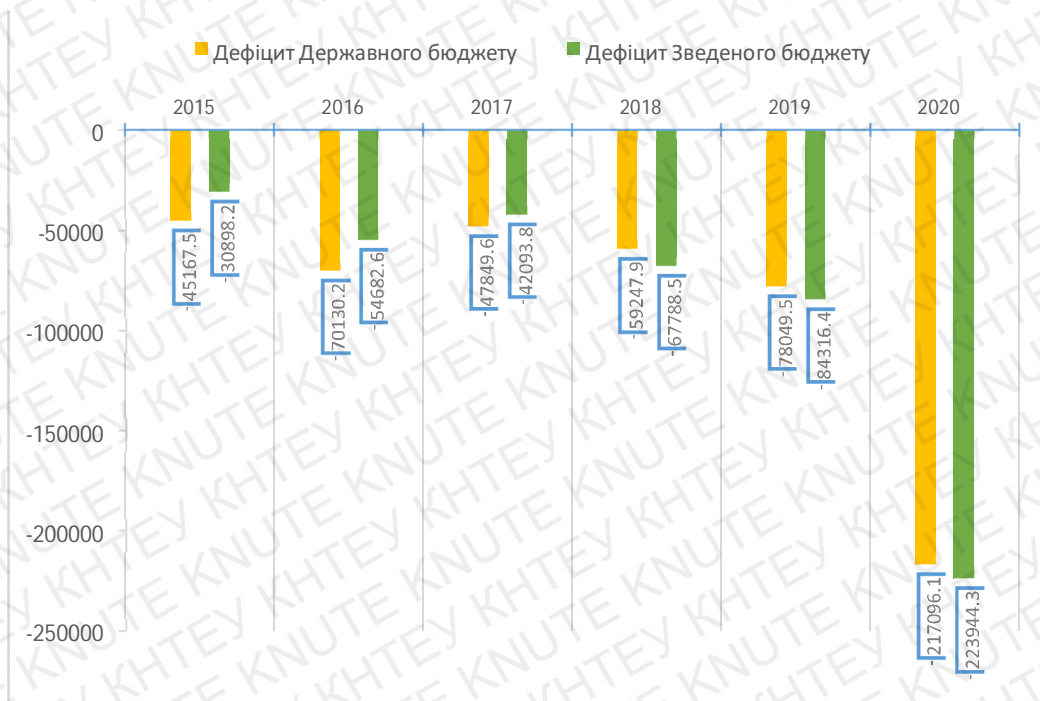

Рис. 2.7 Динаміка дефіциту Державного та Зведеного бюджету України протягом 2015-2020 рр., млн. грн [23]

Протягом аналізованого періоду, згідно рис. 2.7, можемо спостерігати збільшення дефіциту Державного та Зведеного бюджету. З 2015 року дефіцит Державного бюджету збільшився на 171929 млн. грн, а порівняно із попереднім роком в 2020 році дефіцит зріс на 139047 млн. грн. Дефіцит Зведеного бюджету в 2020 році збільшився на -193046 млн. грн порівняно із 2015 р., а порівняно із попереднім роком на 139628 млн. грн.

Враховуючи економічні перетворення до основних чинників, які впливають на співвідношення дохідної та видаткової частин бюджету відносять: зростання граничних витрат та спад суспільного виробництва; необґрунтоване збільшення державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, оборону, розвиток ринкової інфраструктури, реструктуризації економіки; зменшення рівня безробіття; скорочення податків з метою стимулювання економічного розвитку; зменшення доходів у зв'язку з погіршенням показників фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання; зростання тіньового сектору економіки. Більшість з перерахованих чинників не дають віддачі у вигляді можливих джерел погашення заборгованості, що виникає в зв'язку з залученням позикових коштів для фінансування бюджетного дефіциту [20].

Таблиця 2.2

Відношення державного, зовнішнього та внутрішнього боргу України до валового внутрішнього продукту протягом 2015-2020 рр. [24]

Рік	Відношення державного боргу до ВВП, %	Абсолютне відхилення держ.боргу/ВВП, %	Відношення зовнішнього боргу до ВВП, %	Абсолютне відхилення зовн.боргу/ВВП, %	Відношення внутрішнього боргу до ВВП, %	Абсолютне відхилення внут. боргу/ВВП, %
2015	79,40	-	52,67	-	26,74	-

2016	81,00	1,60	52,03	-0,64	29,94	3,2
2017	71,80	-9,20	46,09	-5,94	25,70	-4,24
2018	60,90	-10,90	39,26	-6,83	21,67	-4,03
2019	50,30	-10,60	29,16	-10,1	21,11	-0,56
2020	60,80	10,50	36,21	7,05	24,62	3,51

Згідно табл. 2.2 можна зробити висновок, що частка державного боргу до валового внутрішнього продукту протягом в 2020 році збільшилась на 10,60% порівняно із попереднім роком, але разом із тим і зменшилась на 18,6% порівняно із 2015 роком. Показники відношення зовнішнього та внутрішнього боргу до ВВП мають схожу тенденцію, тобто частка зовнішнього боргу зменшилась на 16,46% порівняно із 2015 роком і збільшилась на 7,05% порівняно із попереднім 2019 роком; частка внутрішнього боргу в 2020 році зменшилась на 2,12% порівняно із 2015 роком і збільшилась на 3,51 % порівняно із 2019 роком. Зовнішні зобов'язання сектору загального державного управління збільшилися на 3.2 млрд дол. США – до 47.8 млрд дол. США (30.8% від ВВП) за рахунок: чистого залучення кредитів від міжнародних партнерів (1.5 млрд дол. США); чистого одержання зовнішнього фінансування від МВФ (1.6 млрд дол. США); чистого надходження коштів від випуску ОЗДП (0.9 млрд дол. США). За рахунок курсових змін обсяг зовнішніх зобов'язань Уряду зріс на 0.5 млрд [21]. Аналізуючи дані табл. 2.2 можемо зробити висновок, що найбільш популярним методом фінансування дефіциту бюджету є зовнішні запозичення. Слід зауважити, що, використовуючи даний метод фінансування держава, не вирішує проблему дефіцитності бюджету, а, навпаки, її ускладнює, оскільки, залучаючи кошти борговим методом, країна накопичує та збільшує суму державного боргу, повернення якого перекладається на майбутнє покоління країни. Також варто зауважити, що обслуговування державного боргу сприяє додатковому витрачання коштів з бюджету країни, що збільшує розрив між сумами доходів та видатків держави, що призводить до збільшення дефіциту

бюджету. Залучаючи кошти від міжнародних кредитно-фінансових організацій, країна бере на себе не лише зобов'язання повернення коштів, а також припускає значний вплив на прийняття та реалізацію політичних, економічних та соціальних рішень уряду [21].

Враховуючи отримані результати, доцільним є запропонувати шляхи подолання дефіциту державного бюджету. Для зниження дефіциту бюджету необхідно:

1. удосконалити податкову систему, забезпечити оптимальний рівень податкових вилучень для формування бюджетів усіх рівнів і створення сприятливих умов для підприємницької діяльності;
2. залучити до інвестиційної сфери особисті заощадження населення;
3. забезпечити фінансову підтримку малого та середнього бізнесу шляхом розробки і виконання цільових програм розвитку малого й середнього підприємництва;
4. посилити відповідальність суб'єктів господарювання та їх керівників, зокрема особисту майнову і кримінальну відповідальність, за недотримання вимог законодавства, несвоєчасність і повноту розрахунків з бюджетом та державними позабюджетними фондами;
5. скоротити видаткову частину бюджету: зменшити витрати на фінансування управлінських структур, створити жорсткий контроль за виплатою державних коштів;
6. перейти від бюджетного фінансування до системи надання субсидій, субвенцій, інвестиційних позик суб'єктам господарювання;
7. удосконалити нормативно-правове забезпечення бюджетного процесу.

У разі прийняття рішення стосовно затвердження бюджету з дефіцитом можна використати такі рекомендації:

1. проводити ефективну політику з обслуговування державного боргу країни;
2. дефіцит державного бюджету підтримувати на рівні, не вищому за рівень інвестицій в основний капітал за рахунок коштів державного бюджету;
3. формувати прогнозні показники дохідної та видаткової частини бюджету всіх рівнів на основі реальних даних;
4. залучені кошти використовувати переважно для цільових державних програм, спрямованих на економічний розвиток [32].

РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

3.1. Розвиток програмно-цільового методу планування державного бюджету

Система бюджетного планування займає вагоме місце у процесі державного регулювання економічного зростання. Бюджетне планування забезпечує необхідні фінансові пропорції згідно із стратегією соціально-економічного розвитку країни. Державний бюджет являє собою основну складову фінансової системи держави, що охоплює понад сімдесят відсотків усіх фінансових відносин.

Програмно-цільовий метод планування займає центральне місце серед інших методів завдяки високому рівню ефективності розподілу обмежених бюджетних ресурсів, а також можливості встановлення чітких пріоритетів економічного і соціального розвитку, та забезпечення цільового спрямування бюджетних коштів на їх реалізацію [25].

Впровадження програмно-цільового методу планування бюджету надає можливість передбачити результати виконання бюджетних програм, оцінити ефективність використання державних коштів на кожному етапі бюджетування. Моніторинг та оцінка бюджетних програм включають порівняння результатів і витрат на їх досягнення, аналіз тривалості їх виконання, необхідності й відповідності цих програм вимогам часу. Застосування відповідних показників надає можливість порівнювати стан виконання бюджетних програм у динаміці, за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів, передбачати термін їх виконання та визначити найбільш ефективні бюджетні програми при розподілі бюджетних коштів на середньострокову перспективу. Одночасно це сприяє оптимальному вибору пріоритетів бюджетної політики на середньострокову перспективу та забезпеченню досягнення позитивних результатів при використанні бюджетних коштів. На етапі трансформації економіки необхідне переосмислення системи фінансово-бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства, та відповідних парадигм, поглядів та знань, що склалися в країнах з розвинутою економікою. Програмно-цільовий метод забезпечує контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, фактичними результатами реалізації бюджетних програм, формує систему звітування та оцінювання діяльності розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, забезпечує належний рівень прозорості ухвалення рішень у державному секторі, що сприяє створенню умов для розробки та реалізації дієвої економічної політики [27].

За період використання програмно-цільового методу в бюджетному процесі України, система планування набула значного розвитку. У бюджетному процесі України окремі елементи програмно-цільового методу почали застосовуватися ще з 1998 року. У практику бюджетного планування було запроваджено бюджетні запити, що передбачало обов'язкове визначення

головними розпорядниками бюджетних коштів основної мети діяльності, завдань на плановий бюджетний період, а також здійснення аналізу результатів діяльності, досягнутих у минулому році, та прогнозу очікуваних результатів діяльності у поточному році, обґрунтування розподілу граничного обсягу видатків відповідно до кодів функціональної класифікації та напрямків діяльності.

Основні методологічні засади та етапи впровадження програмно-цільового методу визначено Концепцією застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 р. № 538).

Частково елементи програмно-цільового методу в Україні було впроваджено у 2001-2002 рр. при плануванні Державного бюджету та експериментально на рівні окремих місцевих бюджетів (в АРК, Житомирській, Львівській та Луганській областях) за допомогою міжнародних проектів «Підтримка економічної та фіскальної реформи» та «Реформа місцевих бюджетів в Україні», фінансованих за рахунок коштів Агентства США з міжнародного розвитку USAID).

В контексті зазначеного в Україні програмно-цільовий метод при складанні державного бюджету вперше використаний на 2002 рік.

З 2003 р. програмно-цільовий метод випробовується на рівні місцевих бюджетів України. Адже саме для місцевих бюджетів надзвичайно актуальним вирішення проблем ефективного та результативного витрачання бюджетних коштів, що обумовлено необхідністю максимального задоволення потреб населення, оскільки фінансування видатків соціального спрямування, в основному, здійснюється на місцевому рівні

З метою впровадження програмно-цільового методу в Україні на рівні місцевих бюджетів з червня 2005 року по березень 2006 року відбулось

підписання мерами 30 міст угоди з Агентством міжнародного розвитку США (USAID) про співробітництво у рамках проекту «Реформа місцевих бюджетів України». Упродовж 2006 року було передбачено низку заходів для подальшого вдосконалення новітнього методу із проведенням експерименту за участю 5 міністерств: фінансів, освіти і науки, охорони здоров'я, економіки та аграрної політики.

В рамках наступного етапу реформування місцевих бюджетів в Україні 6 червня 2006 року у Києві відбулось підписання мерами 55 українських міст угоди з Агентством міжнародного розвитку США (USAID).

Міністерством фінансів України спільно з Інститутом бюджету та соціально-економічних досліджень (ІБСЕД), який виконує проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи» за підтримки USAID, розпочато реалізацію II етапу експерименту із запровадження програмно-цільового методу бюджетування на місцевому рівні.

Робота по запровадженню ПЦМ на рівні місцевих бюджетів здійснювалась відповідно до Програми економічних реформ Президента України на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» й Концепції реформування місцевих бюджетів (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. №308-р.).

Упродовж 2009–2010 років проведено підготовчий етап із запровадження програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів у пілотних регіонах – Житомирській, Львівській, Луганській областях та Автономній Республіці Крим. Згідно пропозицій наданих місцевими фінансовими органами у 2009 році було відібрано 26 місцевих бюджетів вказаних регіонів для участі в експерименті. У 2010 році їх чисельність збільшилась до 37 місцевих бюджетів (у т.ч. до експерименту наприкінці 2010 року долучено бюджет м. Києва).

Перші підсумки проведення експерименту щодо впровадження у бюджетний процес програмно-цільового методу засвідчили позитивні результати в усіх бюджетах-учасниках. Так, до початку 2011 року напрацьовано вже основу методології запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні, розроблено інструктивні матеріали, проведено навчання для 2102 фахівців, розроблено понад 550 програм в галузях освіти й охорони здоров'я.

У 2011–2012 роках було передбачено долучення до впровадження програмно-цільового методу усіх обласних, районних бюджетів, бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення пілотних регіонів та бюджету міста Києва.

Впродовж 2011 р. кількість учасників експерименту збільшилася до 118 місцевих бюджетів, у 2012 р. - залучено ще 346 місцевих бюджетів усіх регіонів.

До кінця 2013 р. поетапний перехід до програмно-цільового методу планування стосувався усіх обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів інших 22 регіонів України. У 2013 році - 692 місцевих бюджетів, тобто усіх місцевих бюджетів, які мають прямі міжбюджетні відносини з державою.

У 2014 р. закінчується розпочатий у 2011 році експеримент із запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні. ПЦМ поширюється на усі місцеві бюджети (крім бюджетів селищ та сіл, міст районного підпорядкування).

З 2014 р. активізується обговорення проекту «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) (2011-2015), реалізація якого зосереджена на таких напрямках, як:

- надання законодавчої, методологічної та організаційної підтримки центральним і місцевим органам влади у поширенні програмно-цільового методу на всі місцеві бюджети України;
- розробка і впровадження фінансових практик, що сприяють енергоефективності у вибраних містах;
- покращення обізнаності громадськості щодо процесу державного бюджетування, доходів і видатків.

Незважаючи на те, що тривале застосування традиційного підходу до формування бюджетів не давало необхідного результату, на цьому етапі все ж було досягнуто значних покращень, в тому числі за рахунок урахування показників соціально-економічної ефективності та посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за кількість та якість наданих населенню послуг.

Тому саме програмно-цільовий метод, ліквідувавши суттєві прогалини у бюджетному плануванні, дав можливість отримати ефективні результати щодо формування та виконання місцевих бюджетів та домогтись покращення економічного розвитку окремих територіальних громад.

Запровадження з 2015 року «прямих» міжбюджетних відносин, у результаті яких відбувається передача трансфертів між державним бюджетом та обласним (I рівень) та державним бюджетом і бюджетом міста обласного значення / бюджетом об'єднаних територіальних громад / районним бюджетом (II рівень), створили передумови для практичного застосування середньострокового бюджетного планування та програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом.

У 2015 та 2016 рр. відповідно до змін бюджетного законодавства кожен місцевий бюджет самостійно приймає рішення про застосування програмно-цільового методу при бюджетуванні [26].

На сьогодні ПЦМ застосовується на рівні державного бюджету і певною мірою дозволяє відстежити ефективність і результативність витрачання бюджетних коштів шляхом використання інформації щодо результативних показників та іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання паспортів бюджетних програм

3.2. Середньострокове бюджетне планування у системі фінансовоекономічних відносин

Середньостроковий прогноз державного бюджету є важливим елементом у сучасному стратегічному плануванні. Бюджетний кодекс України передбачає складання за участі головних розпорядників коштів прогнозу державного бюджету на середньостроковий період, який подається до Верховної Ради України разом із проектом Закону про Державний бюджет України на плановий бюджетний період. У ст. 21 Бюджетного кодексу зазначається, що Міністерство фінансів України за участю Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національного банку України, а також головних розпорядників коштів державного бюджету складає прогноз державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних і програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах [28].

Реалізація бюджетної реформи в Україні потребує першочергового вдосконалення бюджетного процесу, що забезпечить трансформацію підходів до управління державними фінансами та здійснення бюджетної політики на державному та місцевому рівнях. Для підвищення ефективності розподілу та

використання бюджетних коштів, посилення прозорості у бюджетному процесі та відповідальності його учасників визначальним стало впровадження й поширення у вітчизняній практиці програмно-цільового бюджетування, який передбачає застосування середньострокового бюджетного планування для прийняття ефективних управлінських рішень та забезпечення фінансової стабільності як у державі загалом, так і в окремих регіонах.

Середньострокове бюджетне планування є тим інструментом, який забезпечує відповідність бюджетної політики у поточному періоді з окресленими стратегічними цілями і пріоритетами, що сприяє безперервності бюджетного процесу. Якраз і посилення в сучасних умовах зв'язку між стратегічним та поточним бюджетним плануванням, прийнятими стратегіями розвитку і реальними можливостями бюджетів обумовлює підвищення ефективності і результативності використання бюджетних ресурсів. Застосування середньострокового бюджетного планування дає змогу вирішити проблему фінансування усіх передбачених програм та заходів, а також оцінити ступінь реалізації бюджетної політики, її відповідність макроекономічним прогнозам.

Застосування середньострокового бюджетного планування дасть можливість учасникам бюджетного процесу узгодити свої стратегічні плани діяльності з наявними бюджетними коштами як у рамках підготовки проекту бюджету на відповідний рік, так і на наступні періоди, що сприяє переходу до формування довгострокової бюджетної політики.

Обов'язковою вимогою середньострокового планування бюджету є відбір відповідних напрямів діяльності і завдань, виходячи з існуючих фінансових можливостей.

Основною метою середньострокового планування видатків є підвищення дисципліни використання бюджетних коштів згідно пріоритетних напрямків

розвитку держави та окремого регіону, якості планування джерел надходжень та видатків місцевих бюджетів на середньострокову перспективу в контексті створення основи для координації державної та місцевої політики, підвищення стабільності та передбачуваності соціально-економічного розвитку.

Крім того, варто зазначити, що на місцевому рівні запровадження середньострокового бюджетного планування також сприятиме підвищенню передбачуваності та послідовності бюджетної політики місцевими органами. Це дасть змогу окреслити дієві заходи щодо її здійснення впродовж наступних бюджетних періодів, і відповідно вчасно виявляти негативні тенденції у бюджетній політиці, посилити конструктивну взаємодію державних та місцевих органів влади у процесі складання бюджетних прогнозів та бюджетів різних рівнів.

В контексті передбачених законодавчих змін стосовно запровадження середньострокового бюджетного планування безумовними його перевагами можна вважати:

- забезпечення фінансової та макроекономічної стабільності в державі та регіонах;
- запровадження Міністерством фінансів та галузевими міністерствами механізмів прогнозованості потоків бюджетних ресурсів, що сприятиме скороченню державних видатків;
- формування бюджетів на основі реальних показників;
- становлення контролю за державним боргом;
- прогнозованість і розрахунок наслідків впливу політичних чинників на економіку держави;
- посилення бюджетної дисципліни за рахунок підвищення ефективності та результативності бюджетних видатків тощо.

Саме зазначені переваги обумовлюють необхідність переходу на середньострокове бюджетне планування, що супроводжується:

- активною реалізацією реформ, планом здійснення яких повинна передбачатися чітка конкретизація фінансового забезпечення всіх намічених новацій.
- значним впливом політичних чинників на прийняття управлінських рішень щодо збільшення соціальних витрат, особливо у передвиборні періоди. Посилення законодавчої взаємозалежності щодо формування бюджету на поточний рік та середньострокового бюджетного прогнозу нівелюватиме політичний вплив на прийняття бюджетних рішень.
- потребою підвищення ефективності реалізації державних програм. Впровадження середньострокового бюджетного планування сприятиме зростанню ймовірності реалізації довгострокових інфраструктурних проектів. Адже безпосередньо міністерства будуть зацікавлені не тільки в освоєнні коштів, але й у досягненні реальних результатів. Відповідно середньостроковий план стане стимулятором посилення співпраці між органами державної і місцевої влади, які відповідальні за складання бюджетних прогнозів, а надалі і бюджету.

Незважаючи на вказані переваги, не можна не враховувати і певних ризиків та проблем щодо подальшого застосування середньострокового бюджетного планування:

- непередбачуваність середньострокових показників інфляції;
- в результаті політичної і військової дестабілізації непередбачуване зростання цін і тарифів, курсу національної валюти;

- неготовність розпорядників бюджетних коштів на місцевому рівні до моделі середньострокового планування, зокрема більшість з них не вміють будувати середньострокові галузеві плани [26].

Для зменшення впливу негативних факторів в середньостроковому бюджетному плануванні застосовуються основні підходи до прогнозування показників бюджетного планування:

- Експертне прогнозування бюджетного планування здійснюється фахівцями, добре обізнаними із особливостями бюджетного планування, формуванням дохідної та видаткової частини.

- Економічне прогнозування використовує статистичні та математичні методи, водночас його головними недоліками є невисока точність результатів прогнозування і значний обсяг інформації, необхідний для його реалізації.

- Прогнозування часових рядів – це прогноз бюджетних показників, який враховує їхню динаміку за минулий період часу [29].

Міністерство фінансів розпочало процес підготовки Бюджетної декларації на 2022– 2024 рр. – документа, що визначає засади бюджетної політики та показники державного бюджету на середньостроковий період та є основою для складання проєкту державного бюджету і прогнозів місцевих бюджетів. Реалізація середньострокового бюджетного планування – це один із пріоритетів роботи уряду та Міністерства фінансів України. Це системний підхід до формування бюджетної політики, який забезпечує стратегічний підхід до визначення пріоритетних заходів та ефективний розподіл фінансових ресурсів. Також усім головним розпорядникам державного бюджету був відправлений інструктивний лист, підписаний міністром, щодо підготовки пропозицій до трирічної Бюджетної декларації. Пропозиції включають таке:

1. цілі державної політики, які передбачається реалізувати в середньостроковому періоді;
2. перелік бюджетних програм, які будуть спрямовані на реалізацію визначених цілей державної політики;
3. інформація щодо змін у структурі бюджетних програм розпорядника на три роки;
4. перелік інформації галузевого спрямування, яка необхідна для підготовки Бюджетної декларації [33].

Однак варто відмітити, що наразі в Україні є ряд факторів, які стримують розвиток як самої держави, так і механізму реалізації середньострокового бюджетного планування. Серед ключових чинників негативного впливу варто зазначити такі:

1. зовнішні загрози: впровадження карантинних обмежень у зв'язку з погіршенням ситуації із захворюваністю на COVID-19; загострення воєнних дій на сході України; погіршення ситуації з управління державним боргом України тощо;
2. внутрішні загрози: неефективна грошово-кредитна політика, що викликає значні інфляційні процеси; потенційне зростання корупційної складової у фінансово-економічних відносинах; сировинна спрямованість експорту та значні обсяги зовнішнього боргу; недостатня кількість спеціалістів у сфері фінансового планування та прогнозування [34].

На основі вищезазначеного можна зробити висновок, що ключовою проблемою у сфері повноцінного запровадження та реалізації середньострокового бюджетного планування в Україні є відсутність забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни. Запровадження

системи СБП, передусім, має орієнтуватися на досягнення позитивного соціально-економічного результату та економічного зростання країни в цілому. Своєю чергою, реалізація середньострокового планування бюджету необхідна для перспективного планування та покращення макроекономічних показників, зокрема здійснення грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики в країні [35].

Отже, запровадження середньострокового планування набуває важливого значення в процесі децентралізації та поширення програмноцільового методу бюджетування, який сприяє раціональному використанню бюджетних коштів та отримання конкретних результатів.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження формування Державного бюджету України в період трансформації економіки можна зробити наступні висновки:

1. Державний бюджет є найважливішим інструментом державного регулювання економічних процесів в державі. Роль державного бюджету в умовах трансформації України зростає із інституційними перетвореннями, які зумовлені трансформацією вітчизняної економіки. В Україні в бюджетному механізмі зосереджуються одні із найгостріших проблем економічного і соціального життя держави.

2. Зарубіжний досвід формування державних бюджетів показує нам, що бюджетне регулювання в розвинутих країнах спрямований на кінцевий результат, тобто використання програмно-цільового методу планування. У країнах із розвинутою економікою характерним є удосконалення інституційних засад бюджетного процесу та застосування сучасних методів управління ресурсами, розвиток ефективного використання бюджетних коштів. Бюджетна політика проаналізованих зарубіжних країн, таких як Німеччина, Франція та Великобританія, орієнтована на фактичні умови розвитку економіки з врахуванням змін зовнішнього середовища підвищення та зростання конкурентоспроможності економіки в умовах скорочення витрат, реформування податкового, трудового та пенсійного законодавства.

3. Доходи бюджету формують фінансові можливості держави, які полягають у забезпеченні макроекономічної рівноваги, створенні сприятливого фінансово-економічного середовища. Протягом 2015-2020 рр. спостерігається позитивна тенденція збільшення доходів до Державного бюджету України. Доходи 2020 року збільшились на 77737,8 млн. грн. порівняно із попереднім 2019 роком, а порівняно із 2015 р. доходи бюджету зросли на 541321,9 млн. грн.

Структура доходів Державного бюджету протягом останніх 5 років є відносно сталою. Зокрема, частка податкових надходжень протягом аналізованого періоду складає ? доходів бюджету, тому основним видом доходів бюджету є податки, які відіграють провідну роль у системі бюджетноподаткового регулювання і їх значення посилюється в умовах трансформації економіки, адже динаміка податкових надходжень пов'язана із реалізацією стимулюючої фінансово-економічної політики, розвитком економіки країни та підвищенням її інвестиційного рейтингу. Позитивна тенденція свідчить про те, що протягом аналізованого періоду вдалося в повному обсязі мобілізувати податки, збори та інші обов'язкові платежі, а також розподілити їх між рівнями бюджетної системи відповідно до бюджетного законодавства.

4. Видатки бюджету є інструментом розподілу і перерозподілу централізованого грошового фонду держави та його використання за цільовим призначенням для зростання суспільного добробуту. Протягом аналізованого періоду видатки бюджету з кожним роком також поступово зростають і найбільше держава спрямувала видатків в 2020 році (В 2020 році видатки збільшились на 711105,3 млн. грн порівняно із 2015 роком). Це в основному спричинено непередбаченим збільшенням видатків для заходів щодо запобігання виникнення та поширення, локалізації та ліквідації спалахів, епідемій та пандемій COVID-19. Протягом 5 років спрямування видатків Державного бюджету було орієнтовано на соціальні статті видатків, тобто на забезпечення виконання основних соціальних зобов'язань держави.

5. Аналізуючи тенденцію росту бюджетного дефіциту протягом 5 років, можна побачити що, на жаль, в Україні не має збалансованості між доходами і витратами. Саме тому доцільно є слідувати основним положенням програмно-цільового методу формування доходів бюджету. Удосконалення механізму прогнозування видатків має в майбутньому привести до підвищення

результативності та прозорості використання бюджетних коштів. Проте в процесі не стабільної економічної ситуації необхідне не тільки ефективне дієве планування видаткової частини, яка забезпечує виконання держави покладених на неї обов'язків, але й вдосконалення податкової політики, яка б активно впливала на підвищення ефективності суспільного виробництва, а також заохочення окремого виробника, господарюючих суб'єктів до інвестування коштів у різні галузі діяльності. Таким чином, для держави має бути пріоритетним завданням створення стабільної податкової бази та якісного рівня планування видатків бюджету для сприятливого розвитку економіки.

б. Розвиток бюджетного планування, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо посилення дієвості середньострокового планування бюджету та підвищення ефективного використання бюджетних коштів. Впровадження середньострокового планування є важливим етапом у процесі бюджетного реформування, особливо в період трансформації економіки. Середньострокове планування дасть змогу оцінити ступінь реалізації бюджетної політики, її відповідність макроекономічним прогнозам, а також вирішити проблему фінансування усіх передбачених програм та заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штурм Р. Бюджет. / Пер. с франц. А.С. Изгоева с прилож доц. М.И. Фридмана. - СП.: Типография т-ва «Общественная польза», 1907. – 600 с
2. Ходский Л.В. Основы государственного хозяйства. Курс финансовой науки. – 4 изд. – СанктПетербург, 1913. – С. 459 – 580 с
3. Даль В. Толковый словарь живого русского языка: Т. 1. А. – 1978. – С. 158 – 660 с.

4. Бюджетний кодекс України. Електронний ресурс: - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/512-12> 5. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України: Навчальний посібник. – К.: Знання-Прес, 2006. – 607 с.
6. Фінанси: навчальний посібник / за заг. ред. А.С. Меглаперідзе. - К.: Центр учбової літератури, 2013. – 419 с.
7. Бюджетний менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Центр уч; бової літератури, 2007. – 640 с
8. Зарубіжний досвід формування бюджету та можливості його використання в Україні / Д. Рожко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2009. - Вип. 112. - С. 43-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2009_112_18
9. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни / І.Я. Чугунов // Казна України. — 2014. — № 6. — С. 25—28.
10. Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу. — К.: Знання, 2011. — 639 с.
11. Макогон В.Д. Бюджетна політика у країнах ЄС / В.Д. Макогон // Вісник КНТЕУ. — 2011. — № 6. — С. 36—46
12. Мостицька Н. А. Фінансова політика країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Ефективна економіка. 2019. № 12. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2019/160.pdf
13. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy for economic development. Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54-61
14. Гусаревич Н. В. Державний бюджет в умовах трансформації економіки / Н. В. Гусаревич // Економічний вісник університету. - 2014. - Вип. 23(1). - С. 192-196. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2014_23%281%29_36
15. Бюджетна система України: Навч. посібник / М.М. Артус, Н. М. Хижа. - [Б. м. : б. и.], 2007. - 220 с. - ISBN 966-301-048-7 : 12.00 р.
16. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010.-[Електронний ресурс] - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
17. Сіденко В.Р., Скрипниченко М.І., Пономаренко В.С., Чугунов І.Я. та ін. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації / за ред. В.Р. Сіденка. Київ: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с
18. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / за ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. Київ : Знання, 2007. 595 с.

19. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2020 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2021/>
20. Макогон В.Д. Дефіцит бюджету у системі фінансового регулювання / В.Д Макогон// Журнал «Ринок цінних паперів України». – 2016- Вип. №1-2 – Режим доступу: <http://securities.usmdi.org/?p=22&n=92&s=960>
21. Офіційний сайт Національного Банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
22. Сібюк А Джерела фінансування дефіциту бюджету України / Сібюк А, Виговська Н.Г// Режим доступу: <https://conf.ztu.edu.ua/wpcontent/uploads/2017/04/268.pdf>
23. Офіційний сайт Державної Казначейської Служби [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua>
24. Мінфін [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://minfin.com.ua/ua/2021/06/21/66736370/>
25. Шаповал С.Л. Бюджетне планування у системі соціально-економічного розвитку країни/ Шаповал С.Л, І.Я. Чугунов // Режим доступу: <https://knute.edu.ua/file/Mg==/b3d6d55b3a50d9989f2df9ee2147172a.pdf>
26. Савчук С.В. Програмно-цільовий метод бюджетування: навчальний посібник для студ.другого (магістерського)рівня вищої освіти / Савчук С.В, Дем'янюк В., Лободіна З.М. – Тернопіль, 2017. – 180 с.
27. Чугунов В. І. Бюджетне планування як складова соціально-економічного розвитку країни. Ефективна економіка. 2020. № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8475>
28. Плєскач В. Л. Середньострокове прогнозування доходів державного бюджету України з допомогою методу експоненціального згладжування / В. Л. Плєскач, І. Я. Івасюк// Фінанси України. - 2012. - № 1. - С. 58-66. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_1_6
29. Середньострокове бюджетне планування в країнах ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ecofin.in.ua/med_term_bud_eu/.
30. Зайчикова, В.В. Удосконалення бюджетного законодавства в контексті європейського досвіду скорочення дефіциту бюджету / В.В. Зайчикова // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 56 – 68
31. Карлін, М.І. Фінанси зарубіжних країни: навчальний посібник / М.І. Карлін. – К.: Кондор. – 2004. – 384 с.

32. Нечаюк, І. Б. Основні проблеми подолання бюджетного дефіциту в Україні / І. Б. Нечаюк // Екон. форум. – 2013. – № 4. – С. 207–211.
33. Горник В. Г., Шпачук В. В. Шляхи впровадження середньострокового бюджетного планування як механізму узгодження соціально-економічної та бюджетної політик. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Державне управління». 2020. Т. 31. № 1. С. 24–30
34. Тимошенко М. В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 21–26
35. Нечипоренко А. В. Середньострокове бюджетне планування в Україні: проблеми и перспективи реалізації [Електронний ресурс] / А. В. Нечипоренко, В. М. Дудченко // Бізнес Інформ. - 2021. - №4. - С. 190–195. - Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-4_0-pages190_195.pdf

ДОДАТКИ

Структура доходів Державного бюджету України протягом 2015-2018 рр., % [23]

Додаток А

Показник	Роки												Абсолютне відхилення у 2020 р. порівняно з 2015 р., млн. грн	Темп приросту у 2020 р. порівняно з 2014 р., %
	2015		2016		2017		2018		2019		2020			
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн	питома вага, %	млн. грн	питома вага, %	млн. грн	питома вага, %	млн. грн	питома вага, %	млн. грн	питома вага, %		
Податкові надходження	409417,5	76,57	503879,4	81,76	627153,7	79,06	753815,6	81,22	799776	80,12	851115,6	79,10	441698,1	107,88
Не податкові надходження	120006,5	22,44	103635,2	16,82	128402,3	16,19	164676,5	17,74	186684,2	18,70	212946,9	19,79	92940,4	77,45
Доходи від операцій з капіталом	171,4	0,03	191,5	0,03	286,9	0,04	657,5	0,07	183	0,02	79,4	0,01	-92	-53,68
Офіційні трансферти	3144	0,59	4171,6	0,68	5967,7	0,75	7306,3	0,79	8725	0,87	10658	0,99	7514	238,99
Цільові фонди	155	0,03	287,7	0,05	29847,1	3,76	187,5	0,02	1770,8	0,18	187,1	0,02	32,1	20,71

Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1800,3	0,34	4109,4	0,67	1607,4	0,20	1464,8	0,16	1139,9	0,11
Всього доходів	534695	100,00	616275	100,00	793265	100,00	928108,3	100,00	998279	100,00

Додаток Б

Виконання видатків Державного бюджету за функціональною класифікацією
протягом 2015-2020 рр.

Показник	Роки											
	2015		2016		2017		2018		2019		2020	
	Факт, млн. грн	План, млн. грн	Факт, млн. грн	План, млн. грн	Факт, млн. грн	План, млн. грн	Факт, млн. грн	План, млн. грн	Факт, млн. грн	План, млн. грн	Факт, млн. грн	План, млн. грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Загальнодержавні функції	10311 6,7	10604 7,0	11792 5,6	12195 2,7	14244 6,9	14701 9,0	16294 9,9	17928 3,7	16820 6,5	17730 8,9	16384 9,4	18504 4,7
Оборона	52005, 2	54570, 6	59348, 9	66696, 4	74346, 2	77832, 8	97024, 0	97794, 0	10662 7,7	10900 0,6	12037 4,1	12245 7,7
Громадськ ий порядок, безпека, судова влада	54643, 4	55810, 6	71671, 1	72525, 7	87845, 0	92082, 7	11687 5,6	12347 7,2	14015 1,2	14673 0,7	15767 2,5	16255 2,1
Економічн а діяльність	37135, 4	43516, 1	31412, 3	35932, 9	47000, 1	51656, 5	63600, 7	74434, 5	72365, 1	84695, 9	16888 9,0	17885 6,7
Охорона навколишн ього середовищ а	4053,0	4705,7	4771,6	5353,3	4739,9	5247,5	5241,2	6137,1	6316,2	7748,0	6636,8	7556,1
Житловокомунальн ье господарст во	21,5	493,0	12,5	38,7	16,9	38,8	296,9	414,8	108,0	161,9	88,5	303,8
Охорона здоров'я	11450, 4	12657, 2	12456, 3	12816, 2	16729, 1	17328, 3	22617, 9	23338, 4	38561, 6	39406, 1	12492 5,3	13316 0,5

Духовний та фізичний розвиток	6619,2	7605,4	4958,9	5058,9	7898,1	8216,9	10107,1	10478,0	9967,0	10774,8	9826,4	10833,8
Освіта	30185,7	33281,6	34825,4	38946,8	41140,2	46695,7	44323,4	50224,3	51657,6	58455,4	52857,3	59653,6

59

Продовження Додатку Б

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Соціальний захист та соціальне забезпечення	10370 0,9	10438 1,3	15196 5,5	15251 3,7	14447 8,3	14514 7,6	16386 5,6	164172 ,1	218628 ,6	221336 ,9	322720 ,3	330444 ,2
Міжбюджетні трансферти	17398 0,0	17640 3,9	19539 5,3	19674 3,3	27260 2,9	27922 4,2	29893 9,7	304672 ,2	260302 ,0	273901 ,2	160177 ,1	164751 ,8
Всього видатків	57691 1,4	59947 2,4	68474 3,4	70857 8,7	83924 3,7	87049 0,0	98584 2,0	103442 6,3	107289 1,5	112952 0,3	128801 6,7	135561 5,1